

گزارش بهداری کل سپاه در خصوص پدافند شیمیایی - میکروبی در عملیات بدر

آرشیو مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ،
گزیده اسناد عملیات بدر، جلد ۶، سند شماره ۳۲۴۱۹

هم زمان با این عملیات، در بسیاری از شهرها و روستاها نیز از گلوله‌های توپ و بمبهای شیمیایی استفاده و تعدادی از مردم غیرنظامی را شهید و مجروح کرد.

در عملیات خیبر نیز، همانند عملیاتهای گذشته، چند روز پس از تصرف جزیره و پیشروی نیروها، بمبارانهای وسیع شیمیایی آغاز شد، این بمبارانها نخست، در منطقه پشتیبانی (شط علی) صورت گرفت و سپس، به تدریج، تمام جزیره را در بر گرفت. این در حالی بود که توپخانه شیمیایی دشمن نیز به شدت کار می کرد، برای نمونه، تنها در یکی از این روزها، بیش از صد بمب خردل پرتاب شد که هر یک از آنها حاوی بیش از چهل لیتر مایع خردل بود که پس از انفجار، بخار می شد و چندین کیلومتر را آلوده می کرد.

از تاریخ ۱۳۶۲/۱۲/۲۷ تا ۱۳۶۲/۱۲/۲۷، عراق همچنان گاز خردل را علیه نیروهای ما به کار می گرفت. در ۲۷ اسفندماه سال ۱۳۶۲، رژیم بغداد برای نخستین بار، در تاریخ جنگهای دنیا، از گاز اعصاب استفاده کرد. این گاز در جنگ اول جهانی هنوز کشف نشده بود و در جنگ دوم نیز، آلمانها پس از تهیه این گاز از به کارگیری آن خودداری کردند. در مجموع، عراق سه حمله هوایی برای به کارگیری عامل اعصاب در روزهای ۲۷ و ۳۰ اسفندماه سال ۱۳۶۲ در منطقه جفیر، پاسگاه شهید برزگر و جزیره انجام داد. دستاورد استفاده از این عامل برای عراق بسیار عالی بود؛ زیرا، از آغاز عملیات تا آن تاریخ، با آن همه بمب و گلوله توپ حاوی عامل خردل کلاً ما در حدود ۱۵۰۰ نفر مجروح داشتیم، در حالی که با مصرف مقدار کمی از گاز اعصاب حدود ۸۵۰

از حدود سال ۱۳۵۵، رژیم عراق با جمع آوری برخی از استادان دانشگاه و صرف بودجه لازم به جمع آوری اطلاعات درباره سلاحهای شیمیایی - میکروبی و رادیواکتیو پرداخت و در هر سه زمینه، موفقیتهایی را به دست آورد. مسلماً، تأمین سلاح شیمیایی عراق تا حد زیادی به خارج وابسته است، اما نمی توان این واقعیت را انکار کرد که این کشور از توانایی تولید بسیاری از انواع این سلاحها، که پیچیدگی خاصی ندارند، برخوردار است. چند سال پیش، برخی از مجاهدین عراقی نقل کردند که نیروهای عراقی از طریق کویت شبانه، محموله های سلاحهای شیمیایی را تحویل می گیرند؛ محموله هایی که در میان آنها، ماسکهای ضد گاز نیز دیده می شد.

هر چند توسل عراق به سلاحهای شیمیایی به طور محدود، از زمان آزاد سازی خرمشهر بوده است، اما می توان کاربرد گسترده آن را پس از پیروزیهای بزرگ ایران و شکست نیروهای عراقی به ترتیب در عملیاتهای والفجر ۲، والفجر ۴، خیبر و بدر دانست.

در عملیات والفجر ۲، عراق در دو مرحله در بمبارانهای هوایی خود در اطراف پادگان حاج عمران از گاز خردل استفاده کرد که در نتیجه آن، حدود ۱۰۰ نفر به شدت مجروح شدند. افرادی را که ما در تهران معاینه کردیم، همگی بهبود یافتند. در عملیات والفجر ۳، عراق از گاز شیمیایی استفاده نکرد و برعکس، در عملیات والفجر ۴، به طور وسیعی مجدداً گاز خردل را علیه نیروهای ما به کار برد که بدین ترتیب، حدود بیست تن شهید شدند. عراق

بدر، به مقدار زیاد از بمبهای فسفوری استفاده کرد و با انجام چند حمله با گاز اعصاب و سیانور توانست حدود دو هزار نفر از نیروهای ما را به پشت جبهه تخلیه کند، گاز سیانور در مدت دو دقیقه برخی از برادران را شهید کرد.

بهداری سپاه در فاصله عملیات خیبر تا بدر، به مطالعه پرداخت و روشهای نوین درمان مجروحان را بررسی کرد و نتیجه گرفت که باید درمان مجروحان شیمیایی و میکروبی از همان اورژانسهای خط مقدم آغاز شود؛ از این رو، تعدادی از پزشکپاران آموزش دیده را در اورژانسها، بیمارستان صحرائی و مرکز درمانی حمید مستقر کرد که خوشبختانه، با یاری امام زمان (عج) درمان مجروحان را به خوبی انجام دادند و تقریباً می توان گفت تمامی مجروحان (حتی با حال اگما یا وقفه تنفسی) در صورت رسیدن به اورژانسها، بهبود می یافتند.

علت مرگ بیشتر شهیدان ما در عملیات بدر به علت آلوده شدن به گاز سیانور بود که حتی فرصت ماسک گذاری را به رزمندگان نداد. در این عملیات، جمعاً حدود بیست تاسی تن شهید شیمیایی داشتیم که حدوداً پنج مورد

مربوط به گاز اعصاب ۲ مورد یک عامل مشکوک و دیگران به گاز سیانور مربوط بوده است. البته، تا این تاریخ نیز، در اثر آلودگی با گاز خردل در حدود پنج نفر دیگر به شهادت رسیده اند.^(۱)

تنها در تاریخ ۱۳۶۳/۱۲/۲۳ لغایت ۱۳۶۳/۱۲/۲۵، که بیشترین حملات شیمیایی صورت گرفت، حدوداً ۱۵۰۰ مجروح شیمیایی گاز اعصاب و سیانور به پشت جبهه تخلیه شدند که ۸۰۰ نفر مجروح بدحال در بین آنان وجود داشت، از این میان، ۲۵۰ نفر در حالت اغمای کامل بودند که برخی،

نفر از رزمندگان مجروح شدند. به هر حال، عراق تا آغاز عملیات بدر، دیگر از گاز اعصاب استفاده نکرد، اما مصرف گاز خردل را همچنان ادامه داد. در تاریخ ۲۱ فروردین ماه سال ۱۳۶۳، عراق شاید برای نخستین بار، استفاده از گازهای خفه کننده (احتمالاً از نوع کلر پیکرین) را با بهره گیری از بمبهای قابل پرتاب از هواپیما آغاز کرد؛ حمله ای که بیش از پانصد نفر را مجروح کرد.

واحد بهداشتی سپاه برای درمان مجروحان از کتابهای منتشر شده ارتش آمریکا و انگلستان استفاده کرد که متأسفانه، بسیار ناقص و مبهم بودند. در کل، در عملیات خیبر، در اثر حملات شیمیایی، بیش از ۳۵۰۰ تن مجروح و ۷۰ تن شهید داشتیم. این در حالی بود که تعداد زیادی بمب و گلوله عمل نکرده به دست ما افتاد که ایراد آنها نقص در فیوز بود.

در عملیات بدر، دشمن از همان آغاز، بمبها و گلوله های توپ شیمیایی، به ویژه گاز اعصاب را در سطح گسترده تری نسبت به عملیات خیبر به کاربرد؛ چرا که در عملیات پیشین نتیجه خوبی گرفته بود. در واقع، این بار،

عراق برخی از گازها را با بهره گیری از هواپیما به صورت سمپاشی از ارتفاع بالا روی جزیره پخش می کرد. باید یادآور شد که در این عملیات، گاز خردل به طور بسیار محدودی به کار گرفته شد. نکته درخور توجه دیگر در مورد این عملیات آنکه دشمن برای نخستین بار در جنگ با ما و نیز برای سومین بار در طول جنگهای دنیا (دو بار نخست در جنگ جهانی اول بوده است)، از مشتقات سیانور استفاده کرد. همچنین، عامل دیگری که به مقدار زیاد در عملیات بدر به کار رفت، یک عامل خارش زا بود که تکنیکهای ما نیز توانایی مقابله با آن را

نداشتند. تنها عوارض این گاز خارش و قرمز شدن پوست بود، اما نیروها به خیال آنکه گاز خردل به کار رفته است، منطقه را ترک کردند، حال آنکه با کمی استحمام و داروهای ضدخارش برای همیشه خوب می شدند.

بعد از این چهار نوع گاز، دشمن از یک نوع گاز دیگر استفاده کرد که هیچ یک از نشانه های بالینی آن با گازهای قبلی مطابقت نداشت و ظرف ۲۴ ساعت نخست، دو تن از رزمندگان را شهید کرد. البته، این گاز بسیار محدود به کار گرفته شد. همچنین، دشمن در همان روز نخست عملیات

(۱) عراق، تنها گاز سیانور را به کار نبرد، بلکه مشتقی از سیانور را به کار گرفت؛ زیرا، بیماران چند ساعت پس از درمان و به هوش آمدن به ناراحتی شدید تنفسی دچار شده و مجدداً، حالشان وخیم می شد. البته، خوشبختانه، همگی حالشان خوب شد. با توجه به اطلاعات به دست آمده از حادثه بوپال هند که در آن گاز متیل ایزوسیانات (یکی از مشتقات سیانور) منتشر شده بود، احتمال زیاد دارد عراق از همان گازی که در هند ذخیره شده بود، مصرف کرده و از طریق آن کشور، در اختیارش قرار گرفته است. متأسفانه، گاز به سرعت تجزیه شده و هیچ اثری از آن به جا نمانده است.

جدول تصاعد استفاده عراق از سلاح شیمیایی

ردیف	نام عملیات	عوامل مورد استفاده	وسیله پرتاب
۱	والفجر ۲	گاز خردل	بمباران هوایی
۲	والفجر ۴	گاز خردل	بمباران هوایی + توپخانه
۳	خیبر	گاز خردل + اعصاب + خفه کننده	بمباران هوایی + توپخانه
۴	بدر	خردل (ناچیز) + اعصاب + سیانور	بمباران هوایی + توپخانه + پخش با هواپیما

۳) ریش بلند برخی از برادران، به ویژه پیرمردها باعث شده بود که به رغم استفاده از ماسک، گاز شیمیایی به ویژه اعصاب و سیانور به داخل ماسک نفوذ کند و آنها را در وضعیت وخیمی قرار دهد.

۴) هیچ یک از برادران مجروح از پودر رفع آلودگی استفاده نکرده بودند. به رغم آنکه استفاده از این پودر، اثر قاطعی در از بین بردن گازهای سمی در سطح پوست دارد، به ویژه اینکه مانع از آن می شود که پوست تاول بزند.

۵) در یکی از موارد که فرمانده یکی از واحدها کاملاً توجه بود و خودش از طریق بی سیم سریعاً به نیروها دستور استفاده از ماسک را داد، هیچ ضایعه مهمی پیش نیامده بود. ۶) در چند مورد، دشمن شبانه از توپ حاوی گاز شیمیایی (خردل) در جزیره استفاده کرده بود و برادران متوجه نشده و تا صبح در منطقه آلوده استراحت کرده بودند. همچنین، برخی از برادران در منطقه، نخست از ماسک استفاده می کردند، اما از آنجا که تمرین کافی نداشتند، پس از حدود نیم ساعت، ماسک را برمی داشتند و به فعالیت خود ادامه می دادند. بدین ترتیب، بیشتر مجروحان بدحال ما به همین حوادث مربوط بودند.

دور نمای آینده

به نظر می رسد قدمهای بعدی دشمن افزون بر سیانور و اعصاب عوامل میکروبی زیر باشد:

۱) سموم میکروبی، مانند آنترتوکسین استافیلوکوک، اسهال و استفراغ شدید، سم بوتیلیسم (که به سرعت باعث مرگ می شود)؛ و

۲) استفاده مستقیم از خود میکروبیها.

ما باید تمامی موارد گذشته را با دید علمی و محققانه ای بررسی، نارساییها را اصلاح و از این تجربه ها در قبال حملات دشمن استفاده کنیم.

واحد درمان شیمیایی - میکروبی بهداری کل

حتی تنفسشان نیز قطع شده بود و کف از دهانشان خارج می شد. با وجود این، از گروه مزبور، هیچ کس شهید نشد و همگی ظرف مدت ۲۴ ساعت، با هوشیاری کامل و حال عمومی تقریباً خوب مرخص شدند.

در درمان تعدادی از مجروحان (حدوداً ۱۰۰-۱۵۰ نفر)، که با گاز خردل آلوده شده بودند، از روشهای جدیدی استفاده شد که بسیار مؤثر بودند.

کل مجروحان بدحال در عملیات خیبر - که طی آن، عراق بیش از یک ماه از سلاحهای شیمیایی استفاده کرد - حدود هزار نفر بود، در حالی که در عملیات بدر، پس از درمان اولیه تعداد آن بیش از بیست تا سی مورد نبود. بررسی اجمالی پرونده های موجود در بیمارستانهای تهران نشان می دهد که بیشتر مجروحان شیمیایی عملیات بدر مرخص شده یا از حال عمومی خوبی برخوردارند.

با بررسی ساده ای متوجه می شویم که دشمن در استراتژی خود در استفاده از سلاحهای شیمیایی به تدریج، تغییراتی داده و پیشرفتهایی را به دست آورده است.

در ضمن، باید یادآور شد برخلاف عملیات خیبر که تعدادی بمب عمل نکرده در اختیار ما قرار گرفت در عملیات بدر، تمامی گلوله ها و بمبهای شیمیایی دشمن عمل کرد و حتی یک مورد گلوله عمل نکرده بر جای نماند.

ضعف های پدافند شیمیایی

۱) ماسک باید همیشه به همراه برادران باشد و آن را به کمر خود ببندند. بررسی حدود هفده تن شهید ناشی از گاز سیانور نشان می دهد که آنها در کنار سنگر خود ایستاده بودند و در مدت دو دقیقه ای که گاز پخش شد، حتی فرصت نکردند از داخل سنگر ماسکهای خود را بردارند و از آنها استفاده کنند.

۲) در بررسی واحدها مشاهده شد که حتی پس از آغاز عملیات در جزیره هم از ماسک یا قوطی امداد استفاده نشده بود.